

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.277

Divendres, 20 de maig del 2016

SUMARI

- 1 Pau Vidal ► El catanyol es cura
- 2 Albert Pla Nualart ► S'ha acabat el bròquil, però tenim bròcoli
- 3 Marina Caubet ► Ens 'colgàrem' abans d'anar al llit'. L'estratigrafia dialectal
- 4 Antoni Llull Martí ► Badar, cloure, aclucar, clucar
- 5 Salvador Pardo ► Comentaris al Diccionari Normatiu Valencià (i XL)
- 6 Albert Jané, Ramon Torrents ► Singulars, plurals, ocells i aus
- 7 Enllaços

InfoMigjorn és un butlletí que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana. Es publica dues vegades per setmana, dimarts i divendres. Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots. Edició: Isabel Casadevall.

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php>. Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat.   @InfoMigjorn

1 El catanyol es cura

Pau Vidal

El catanyol es cura. Interferències castellà-català (Barcelona: Barcanova, 2012), pàg. 55

Revista de psicologia

EXEMPLE D'ÚS: «Si el vostre fill mostra ansietat o **té por a** la foscor, és símptoma d'un trastorn lleu.»

ÚS CORRECTE: «...mostra ansietat o **té por de** la foscor...»

EXPLICACIÓ: No tenim por **a** res, tenim por **de** tot: de la mort, de la soledat i de contreure una malaltia.

En Pere sense por

EXEMPLE D'ÚS: «D'ençà que li van donar l'Ondas el personatge **està més enva-lentit** que mai.»

ÚS CORRECTE: «...el personatge **es veu més valent** que mai.»

EXPLICACIÓ: Calc d'*envalentonado*, molt freqüent a les redaccions periodístiques (que no surten mai al carrer?). Segons la formalitat del text, també **milho-mes** o **gallet**, o fins i tot **crescut**.

2 S'ha acabat el bròquil, però tenim brècoli

Albert Pla Nualart

Ara, 14/05/2016

http://www.ara.cat/suplements/llegim/Sha-acabat-broquil-pero-brocoli_0_1576642362.html

Un lector ens escrivia l'altre dia, molt indignat, perquè a l'espai *Cuines* de TV3 havien fet “saltat de bròcoli”. Entenc que, per a ell, calia dir i escriure *bròquil*, però obviava que el bròquil i el brècoli són dues hortalisses diferents que hem de poder anomenar amb dos termes diferents. El bròquil (o brècul) és de color verd clar i s'agrupa en una inflorescència compacta. No l'hem de confondre, doncs, amb la coliflor, de color crema (alguns parlars en diuen *bròquil blanc* i

anomenen *bròquil verd* el bròquil), ni tampoc amb el bròcoli, un terme fixat fa poc pel Termcat per designar una hortalissa de la mateixa família però d'un verd més fosc i inflorescència més dispersa.

De recent introducció, el bròcoli és dels hostes que vénen i de casa ens treuen; potser perquè s'aprofita més, cal bullir-lo poc i no ens omple tant el pis d'una olor que pot ofendre. Però comença a tenir un rival en el romanesco –obtingut per hibridació del bròquil i el bròcoli–, que afegeix a aquestes virtuts unes boniques corones espiraliformes.

Tant bròquil com bròcoli tenen l'origen en el mot italià *bròccoli*, que és un diminutiu de *bròcco* (rebrot). És un cas curiós que mimetitza el doblet que crea una mateixa paraula llatina quan la forma alterada per l'evolució popular (mot patrimonial) conviu –amb un sentit ja diferent– amb la reintroduïda modernament (mot savi). Seria el cas de *llec* i *laic*, *muscle* i *múscul* o *cadira* i *càtedra*.

I no puc acabar sense parlar de l'expressió “S'ha acabat el bròquil!” Sobre el seu origen hi ha diverses versions però totes el situen a les fondes de la Barcelona del XIX, on cambrers i cuiners parlaven a crits. “Un plat de bròquil!”, bramava un. “S'ha acabat el bròquil!”, vociferava l'altre. Quan una fonda famosa pel seu bròquil va tancar perquè tiraven a terra l'edifici on era (alguns diuen a Boqueria i d'altres a Petritxol), la frase que tant s'hi havia repetit va esdevenir un lament nostàlgic dels seus exclients i, per extensió, una manera expeditiva de posar fi a un debat, afer o negoci.

3 Ens ‘colgàrem’ abans d’‘anar al llit’

Marina Caubet

Diari de Balears, 16/05/2016

<http://dbalears.cat/cultura/2016/05/16/290768/ens-colgarem-abans-anar-llit.html>

Què va ser primer, la paraula *ca* o *gos*? És *arena* un castellanisme i la paraula correcta és *sorra*? O al revés? Els professors [Maria-Pilar Perea](#) i [Germà Colón](#) són els autors d'una eina d'internet, l'[Estratigrafia dialectal](#), que ens permet descobrir-ho.

Ara per ara, es poden consultar fins a seixanta conceptes i les seves corresponents formes geosinònimes, és a dir, formes diverses per a un mateix significat,

que s'empren en dialectes diferents. És el cas d'*agranar* –usat a Mallorca, Lleida o València– i *escombrar* –utilitzat al català central.

Si bé aquesta informació es pot trobar a qualsevol atlas lingüístic, amb aquesta eina podem veure l'encreuament entre temps i espai; saber quines paraules s'han emprat abans al territori i, així, descobrir quines són més pròpies i genuïnes, i quines més recents i manllevades, sobretot del castellà.

Com funciona?

Quan es fa [clic damunt una paraula](#) apareix un mapa dels Països Catalans amb colors (diferents paraules per a un mateix concepte) que va canviant de color a mesura que avancen els segles. Així, comprovam que les Balears acostuma a ser el territori que manco canvia de color, ja que per l'aïllament, hem conservat paraules que s'han perdut en altres zones com el Principat, on han quedat substituïdes per altres més modernes.

A Mallorca, encara ens 'colgam'

Aquests verbs i expressions verbals tant es poden trobar amb valor transitiu com amb valor reflexiu (*colgar-se*, *ficar-se al llit*, *gitar-se*). Encara s'hi podria afegir *jaure* o *jeure*.

En la llengua antiga, i a totes les contrades de l'idioma, *colgar* és el verb que destaca, però en una etapa moderna hi intervé una escissió: *colgar* resta sols a les Balears i a l'Alguer, en zona conservadora; a Catalunya en general s'adopta *ficar* o *anar al llit*; i el valencià i el lleidatà recorren a *gitar*. Aquest darrer, procedent de JECTARE per JACTARE, freqüentatiu de JACERE, té la mateixa disposició que *jeure* (*jeure's*); i coincideix etimològicament amb el castellà *echarse* (més vulgar que *acostarse*).

Vegeu també ["Una web explica com han evolucionat les paraules a cada dialecte"](#) (VilaWeb, 15/05/2016). Una eina d'internet que pot revolucionar la recerca etimològica i que és única en tota la lingüística internacional

4 Badar, cloure, aclucar, clucar

Antoni Llull Martí

Prenint el demble a les paraules. Defensa de la llengua, etimologia, història, curiositats (Palma: Documenta Balear, 2009)

He parlat en diverses ocasions de la desprotecció que pateixen les llengües minoritàries i avui em referiré a algunes paraules nostres en perill d'extinció, concretament d'unes quantes que han estat arraconades per la pertorbadora influència de la llengua castellana sobre la nostra. Aqueixes pertorbacions no són sempre evidents, com ocorre quan no hi ha hagut substitució d'un mot català per un altre de castellà sinó que un mot nostre que no coincideix formalment amb el de la llengua forastera ha estat substituït per un altre, també nostre, que sí que hi coincideix, i que donant-li aquesta preeminència fa que s'oblidi l'altre, causant amb això un empobriment del nostre lèxic.

No sé si encara som a temps a posar-hi remei, però quasi s'ha perdut totalment l'ús de *badar*, *cloure* i *clucar* o *aclucar* en modismes com *badar la boca* (o els ulls), *boca closa*, *aclucar els ulls*, *ulls clucs* i altres de similars, substituïdes per *obrir la boca* (o els ulls), *boca tancada*, *tancar els ulls*, *ulls tancats*, locucions que no contenen cap mot extern, però que així i tot són calcs o imitacions de les corresponents locucions castellanques.

Badar prové d'un verb llatí, *batare*, del que també se'n troben derivats en occità. Sembla que aquest verb ha produït els mots *badall* i *badiu*, i a més del que ja he assenyalat té un altre ús que sembla encara prou viu, el d'entretenir-se mirant una cosa, o els qui la fan, en moltes ocasions només per passar el temps, mot del que s'han derivat *badoc*, *badocar* i *badada*, 'acció de badar', 'errada per no posar prou atenció'. Però en italià, el verb *badare* significa, a més, 'estar atent' (a una cosa) i 'tenir-ne esment', i d'aquí n'ha sortit, fa pocs anys, el mot *badante*, nom que es dóna a qui té esment d'una persona vella o impedida, normalment en el propi domicili d'aquesta. *Aclucar* i *clucar* són usuals en la nostra llengua des del segle XIII o abans, i podrien estar emparentats, de lluny, amb *cloure*, procedent del llatí *claudere*, com l'italià *chiudere*, però la cosa no està gaire clara. El que sí està prou clar és que és una pena deixar perdre aquests mots tan antics i tan nostres.

5 Comentaris al *Diccionari normatiu valencià* (i XL)

Salvador Pardo

http://www.migjorn.cat/pdf/spardo_cdnv40.pdf

Aquest és l'últim capítol dels "Comentaris al Diccionari normatiu valencià" de Salvador Pardo que hem anat publicant al llarg dels darrers dos anys. A l'InfoMigjorn núm. [1.008](#) (29/05/2014) va aparèixer "Espigolant el DNV", i a partir del núm. [1.020](#) (19/06/2014) es van anar succeint nous comentaris al DNV fins arribar a aquesta quarantena entrega.

No hi ha **creuerista**: 1) relatiu a un creuer; 2) persona que fa un creuer.

Com que hi ha *estall*, també havia d'haver-hi **estallar**, equivalent a *escarar*: contractar a *escarada*.

No hi ha **paradista**: qui atén una parada al mercat.

No hi ha **inframón**: cosa o ésser de característiques inferiors a la mitjana, baix món, més enllà (sentit figurat).

No hi ha **serp d'estiu**: notícia òbvia i repetitiva que s'allarga durant els mesos d'estiu.

No hi ha **banc d'aliments** (per a persones sense recursos bàsics).

No hi ha **equinoteràpia**: benefici saludable d'exercitar-se amb cavalls.

No hi ha **mentalista**: qui practica la clarividència.

No hi ha **vibril·lació**: vibració característica en articular algunes consonants.

No hi ha la locució **qui té vici té desfici**.

No hi ha la locució **a vida o mort** (decisió difícil).

No hi ha *vide* o *videte* (vegeu). L'abreviatura és *vid.*, *veg.* o *vg.*

No hi ha **vidriòlic -a** (càustic, corrossiu). Un comentari vidriòlic. Una crítica vidriòlica.

En l'entrada *bé*, no hi ha els **béns vinclats**: subjectes a substitució fideïcomissària.

No hi ha **violí d'Ingres** (pintor francès que a més de pintor era aficionat a tocar el violí).

No hi trobe la locució **tocar el violó** (fig. perdre el temps).

En l'entrada *virtut*, no hi ha la locució **la virtut està en el just termini mitjà**, o l'equivalent **la virtut fuig dels extrems**.

No hi ha el concepte de **vocabulari passiu** (les paraules que una persona és capaç de comprendre, però no d'usar).

No hi ha *vol-au-vent*: motlle cilíndric de pasta fullada amb farciments diversos.

No hi ha els despectius **veuassa** o **veuarra**.

No hi ha **vuitmilista**: alpinista que ha pujat un o més dels catorze cims de més de 8.000 m que hi ha en la Terra.

No hi ha *wi-fi* (tecnologia), abreviatura de *wireless fidelity* (fidelitat sense fil).

No hi ha *wok*, paella troncocònica de ferro de parets altes que s'usa per a saltar i fregir aliments, pròpia de la cuina xinesa.

No hi ha *whatsapp* (aplicació de missatgeria instantània).

No hi ha *weblog* (diari a internet).

Accepta, amb bon criteri, **xabola** i **xabolisme** (barraquisme).

No recull **xafandí** (que posa cullerada en tot sense criteri, manfasser, manefla, tastaolletes).

No recull **xalmugra**: arbre de l'Índia d'oli terapèutic.

No recull **xam, xam, xam, so d'aram** a què es referia sant Vicent Ferrer per la manera rutinària de resar sense atenció.

No recull **usabilitat**: qualitat d'un programa informàtic de ser fàcil d'usar.

No hi ha la locució **donar xarop de bastó** (o **de gaiato**, o **de fleix** o **freixe**), pallissa.

No hi ha la locució **xarrar més que un cabàs de granotes**.

Accepta, encertadament, **xillar** (cridar), **xillit** (crit) i **xilladissa** (cridadissa).

No hi inclou **bonobo** com a sinònim de ximpanzé pigmeu.

No hi ha **jugar a xinxes i caparres** (l'Horta i la Ribera).

Hi ha **calamarsó** en meteorologia (granissol), però no com l'equivalent castellà de "*chipirón*".

No hi ha **chiguagua**, raça de gos (amb ch perquè és un gentilici).

En l'entrada **xiu-xiu** es fa referència a crit d'au, paraules o remor dits en veu baixa, però també es referix a l'oli quan bull i a la carn que es torra.

No hi ha **colom roquer** (“*paloma zurita*”).

No hi ha el **xocolate del lloro** (cosa secundària, poc important).

No hi ha la **xosa** (o *xhosa*): llengua bantú materna de Nelson Mandela.

Arreplega **xou**: espectacle d'entreteniment, però no *xouman*.

No arreplega **xuixo** com a dolç cilíndric farcit de crema i recobert amb sucre, ni com a llança curta dels serenos (“*chuzo*”).

No recull **xupa-xup** (caramel esfèric amb un bastonet).

No hi ha **xurrasco**: carn cuïta a la brasa o en una graella a l'estil de l'Amèrica del Sud.

No hi ha **llast** en el sentit de saorra (“*zahorra*”): mescla d'àrids granulats usada com a capa de ferm, **tot-u**.

No arreplega **aporofòbia**: aversió a la pobresa.

En l'entrada **guapo**, no hi ha l'accepció com a interjecció de sorpresa.

No recull el sentit figurat de **paraigües**: persona o cosa que servix d'empara o protecció.

No figura el sentit figurat de **teló de fons** com a allò que està en un segon pla i que explica o condiciona uns fets o processos determinats.

SINONÍMIA (per ordre decreixent de preferència):

Vidrat -ada / vidriat -ada; **vigor** / vigoria, braó; **reivindicar** / vindicar; **violència** / virulència; **viril** / baronívol -a; **criadissa** / cridòria; **vudú** / vodú; **volea** / boleia, bolei; **al voltant de** / a l'entorn de; **volum** / tom (no són ben bé el mateix: el tom és una divisió temàtica, i el volum és una divisió física, responsabilitat de l'editor, no de l'autor, com ho és el tom); **vomit** / bossar, gitar; **vora, prop** / devora, vorada; **xuplador** / xuclador, engolidor; **ivori** / vori; *voyeurisme* / escopofília; **plebs** / pleballa, populatxo; **alifac** / xacra; **tartamut -uda** / xafallós -osa, farfallós -osa; **xafardejar** / soriejar; **arruixada** / xàfec, arruixó, ramassada, ruixat; **basca** / xafogor; **esbargiment** / esbarjo, xala; **sort** / xamba; **cava** / xampany; **xampanye-ra** / refredador; **xapurrejar** / xampurrejar, xampussar; **a poc a poc** / xano-xano, xino-xano, daixo-daixo (no la recull); **frontissa** / xarnera; **xarop** / aixarop; **arpille-ra** / xarpellera; **bocamoll -a** / bocafluix -a; **xarraire** / xerraire; **sambori** / xarranca; **decrèpit -ita** / caduc -a, xaruc -uga; **xato -a** / camús -usa; **xicalla** / canalla, mainada; **xicòria** / xicoira, cama-roja; **xic -a** / xicot -a, xicon, -a; **molt xicotet** / xicotiu; **quíquera** / xicra; **xintoisme** / sintoisme; **ciprer** / xiprer; **dolçaina** / xirimi-

ta; **xiular** / siular; **todó** (colom) / tudó; **prebenda** / bicoca; **xop** / pollancre, poll; **estèril** / xorc -a, eixorc -a; **soliguer** / xoriguer (“cernícalo”); **xufa** / xufla; **xupló** / xumet; **xamar** / xumar, engolir, menjar o beure; **fanfarró -ona** / fatxenda; **xusma** / xurma; **zig-zag** / ziga-zaga; **zitzània** / jull.

6 Singulars, plurals, ocells i aus

Albert Jané · Ramon Torrents

Blog *Raons de llengua*, 17/05/2016

<https://dellengua.wordpress.com/2016/05/17/plurals-singulars-ocells-i-aus/>

El cant dels ocells · Albert Jané (Institut d'Estudis Catalans)

Una de les més belles cançons de Nadal del nostre repertori popular és, com sap tothom, [*El cant dels ocells*](#), que, en els darrers decennis, segurament com a conseqüència de les interpretacions del gran Pau Casals, va adquirir un cert valor simbòlic i representatiu, patriòtic i tot.

No pretenem ara altra cosa que fer un parell d'observacions de caràcter lingüístic que ens suggereix la lletra d'aquesta esplèndida composició musical.

En primer lloc, volem posar en relleu que el títol, *El cant dels ocells*, és un exemple magnífic de l'ús del singular en el que en podem dir el plural col·lectiu, és a dir, un sintagma nominal amb què es designa un conjunt d'elements, coses o persones, referits als d'un altre conjunt amb els quals hi ha una relació rigorosament individual. Cada ocell, el rossinyol, el canari, el verdum, etc., té el seu propi cant, específic i diferent del dels altres, però aquest fet no va pas induir l'anònim autor de la lletra d'aquesta cançó a dir-ne *Els cants dels ocells*, tal com molts proposen actualment, adduint que es tracta no d'un sol cant sinó d'una pluralitat de cants. Evidentment, l'autor ni s'ho devia plantejar; es va limitar a escriure el títol d'una manera natural i espontània, d'acord amb un ús general que no coneixia vacil·lacions de cap mena.

En segon lloc, i és penós haver-ho de dir, avui serien molts els qui, supeditats vergonyosament i voluntàriament, perquè no els hi obliga ningú, als usos de l'espanyol, en lloc de *El cant dels ocells* no vacil·larien a dir *El cant de les aus*. Hem denunciat més d'un cop aquest castellanisme d'ús que consisteix a subjectar-se dòcilment a una norma de distribució que el castellà ha creat amb

les seves paraules *pájaro* i *ave*, fent correspondre automàticament, amb un rigor digne d'una causa millor, *ocell* a la primera d'aquelles dues paraules, i *au* a la segona, cosa que els emmena a dir sistemàticament *les aus nocturnes*, *les aus de presa*, *les aus dels aiguamolls de l'Empordà*, fins i tot *les aus de corral*, deixant de banda una paraula tan genuïna i tradicional com *aviram*. No es volen adonar que aquesta norma de distribució és una norma pròpia i exclusiva del castellà, i s'hi subordinen de bon grat, i aquesta subordinació els priva de recórrer a unes solucions tan genuïnes com *els ocells de presa* o *els ocells de nit*.

Val a dir que els ocells de què és qüestió en la nostra cançó no són exclusivament ocellets menuts, moixons com el canari o el verдум. El primer que s'hi esmenta és ni més ni menys que l'àliga (o àguila) imperial, i, replant el clau, l'últim és el duc, un ocellàs gegantí, el més gros de tots ocells de nit. No ha de ser inescaient que allarguem aquesta breu nota amb la nòmina completa de tots els ocells esmentats en la cançó: l'àliga imperial, el pardal, el verдум, el lluer, el passerell, el tord, el rossinyol, la cotxa, el bitxac, el reietó, el canari, el cotoliu, el merlot, l'estiverola, el francolí, la puput, la tórtora, el colom, el pigot, el borroner, la guatlla, el cucut, la perdiu, la garsa, la griva, el gaig, la cadenera, el pinsà, el xot, el mussol, el gamarús i el duc. Remarquem que els quatre darrers són tots ells ocells de nit (no «aus nocturnes», com diuen habitualment els nostres sucursalistes).

Publicat a *Llengua Nacional*, núm. 93 (IV trimestre del 2015)

A partir de la referència de l'article anterior als singulars usats amb valor col·lectiu, la imatge del damunt, d'un indicador de trànsit a la Via Laietana de Barcelona, ens proporciona un bon exemple en què s'hauria hagut d'aplicar aquest singular. Amb "Zones d'aparcament", no hauríem dit exactament el que volem dir? El conductor, no en tindria prou si trobava una plaça d'*aparcament* i no pas

“d’aparcaments”? Aquesta hauria estat la formulació més clara i, sense haver de recórrer a l’adjectiu de sempre, “genuïna”, la més normal i espontània.

En un cas semblant, veiem un anunci publicitari que ens adverteix d’un manyà que es dedica a fer “canvis de panys”. Parlant d’un sol canvi (*canvi de panys*), hauríem entès sense dificultat que es dedica a fer aquestes operacions.

Sobre “El cant dels ocells”, vegeu [aquest altre article d’Albert Jané](#) (25/12/1977)

Alguns dels ocells que s’han envolat aquests dies a RodaMots: [milà](#) · [estornell](#) · [francolí](#) · [cabussó](#) · [falcó](#) · [gaig](#)

7 Enllaços

- ▶ Magí Camps, [“‘La Vanguardia’ en català, 5 anys”](#) (*La Vanguardia*, 16/05/2016). Des del 2011, la capçalera del Grup Godó és el diari més venut en llengua catalana.
- ▶ Iu Forn, [“Desmuntada una nova mentida lingüística”](#) (*El Nacional*, 12/05/2016)
- ▶ Carles de Rosselló, [“Tries lingüístiques: res no és per sempre”](#) (blog *La BBC*, 07/05/2016)
- ▶ El valencià indignat, [“L’AVL i la RACV, ai si Fuster alçara el cap...”](#) (*La Veu del País Valencià*, 18/05/2016)
- ▶ Rudolf Ortega, [“No féssim un Congrés Internacional del Paper Mullat”](#) (*El País*, 08/05/2016). Si es munta un altre congrés de la llengua, la política hi ha d’expressar un compromís més enllà de les intencions.
- ▶ Fernando Trias de Bes, [“La llengua no és masclista”](#) (*Ara*, 08/05/2016)